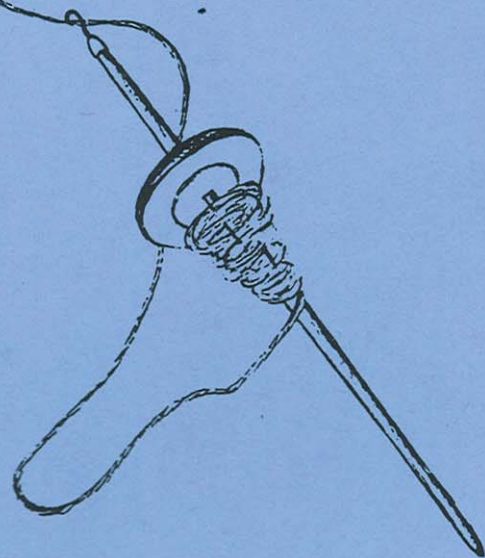

Kvinesdal Historielag

nr. 1

5. årgang

1990

INNHold:

Side:

- 1 Arsmelding
- 2 Medlemsfortegnelse
- 3 Videregående skoler på Feda på 1800-tallet.
av Lars Aase
- 10 Fløyen på Feda
- 12 Karte-fantane. etter "Dei gamle fortel" Magnus Breilid
- 18 Hornmina Mathias Rørvik forteller til Thora Rafoss
- 19 Professor Ragnar Frisch sitt arbeid med bier og hans
avlstasjon for dronninger i Kvinesdal.
av Lars Aase og Jakob Sørland.
- 25 Kvinesdal Historielag på tur v/Anne Berit Erfjord
- 26 Kvinesdal Historielag på tur v/Anne Berit Erfjord
- 27 "Barndomsminner" av Hans Olav Tønnessen, Herdal, Lyngdal
- 31 Folketal, bruksdeling og husmenn. Litt om utviklinga i ei
grend på Austheia 1801 - 1865.
av Anstein Dyrli Lohndal
- 38 Tanker kring eit 700 år gammalt brev.
av Anne Berit Erfjord
- 41 Fra Listerlen tingbok
av Arentz Haaland
- 43 Stadnamn frå Kvinesdal

Tegninger ved Kåre Sandvand, Steven og Lotte Trøland.

ÅRSMELDING FOR KVINESDAL HISTORIELAG 1989

Styret for 1989 har bestått av: Leder Kenneth Treland, nestleder Olav Berg Biktjørn, kasserer Anne-Berit Erfjord, sekretær Arne Tobiassen og styremedlemmer Karen Sndland, Aud Brulid og Berit Jortveit.
Varamedlemmer: Arthur Svindland og Hallgeir Tveit.
Redaksjonsnemd: Alf D Jerstad, Harald Aamodt, Hallgeir Tveit, Jakob B Eiesland, Andreas Em. Moi og Anders M. Larsen.
Revisor: Sigvald Rob.

1989 har vært et godt år for Historielaget med mye aktivitet og flere nye medlemmer er kommet med. Laget har nå 134 medlemmer, det er 18 flere enn forrige år. Det er avholdt 7 styremøter og 1 medlemsmøte.

Laget arrangerte 2 turer for medlemmene i sommer. I sammen med Sirdal Historielag var vi til Falkefjellet (se ref). Litt senere på høsten var vi til Sosteli i Åseral og på Tingvatn.

Kenneth Treland og Gustav Haugland representerte laget på årsmøtet til Agder Historielag i Kristiansand. Laget hadde 4 utsendinger til landsmøtet på Røros. (Anne-Berit Erfjord, Arne Tobiassen, Kenneth Treland og Aud Brulid).

Laget har også kommet i gang med emigrantprosjektet.

Kvinesdal, januar 1990

Kenneth Treland
-leder-

Medlemmer i Kvinesdal Historielag 1989.

Adolfsen, Thale, Kvinesdal
 Biktjorn, Olav Berg, Kvinesdal
 Bjørneli, Arnt Ivar, Feda
 Bjørneli, Ingrid, Feda
 Breimoen, Arnt, Kvinesdal
 Brulid, Aud, Kvinesdal
 Bøgwald, Esther, Feda
 Dalane Folkemuseum, Egersund
 Dugan, Inger Fjeld, Kvinesdal
 Eftrestøl, Cuttorm A, Fjotland
 Egeland, Alv, Nesoddtangen,
 Egeland, Helge, Vesterøy
 Egeland, Lars Emanuel, Kvinesdal
 Egeland, Martin, Kvinesdal
 Egeland, Olav S, Kvinesdal
 Egeland, Steinar, Kvinesdal
 Egenes, Otto, Kvinesdal
 Egenes, Sonja, Kristiansand
 Eiene, Snøfrid, Stavanger
 Eiesland, Gunnulf T, Fjotland
 Eiesland, Ivar, Evje
 Eiesland, Jakob B, Fjotland
 Eiesland, Tor Sigbjørn, Fjotland
 Eilertsen, Alf, Kvinesdal
 Erfjord, Anne-Berit, Kvinesdal
 Eriksen, Asbjørn, Torød
 Evelid, Dag T, Feda
 Fedas Skole, Fedas
 Førland, Godtfred, Kvinesdal
 Førland, Gustav, Kvinesdal
 Førland, Jakob, Lyngdal
 Gautestad, Bernt Spillebrok, Evje
 Gjemlestad Skole, Kvinesdal
 Gjøvik, Knut, Fedas
 Cranlund, Olav, Fedas
 Cuse, Aud, Kvinesdal
 Gyland, Kåre, Kvinesdal
 Hamre, Johannes, Kvinesdal
 Hansen, Tønnes E, Lillesand
 Hansen, Åse Moi, Fedas
 Hanssen, Reidar J, Kristiansand
 Haugland, Bjørg, Oslo
 Haugland, Gustav, Kvinesdal
 Haugland, Tonny G, Kvinesdal
 Haugland, Toralf, Kvinesdal
 Hidreskog, Gunnar, Kvinesdal
 Hobbesland, Svein, Flekkefjord
 Husefjell, Børge, Oslo
 Høyland, Elias, Kvinesdal
 Høyland, Olav, Voss
 Håland, Arentz, Kvinesdal
 Jerdal, Karen, Kvinesdal
 Jerstad, Alf, Fedas
 Jerstad, Tor, Kvinesdal
 Johansen, Laila, Kvinesdal
 Jortveit, Berit, Kvinesdal
 Kleveland, Arne Olav, Evje
 Kloster, Hans, Kvinesdal
 Knaben, Edith, Fjotland
 Knibestøl, Øivin Artur, Kvinesdal
 Kristoffersen, Arvid, Kvinesdal
 Kvinesdal Bibliotek
 Kvinlaug, Ivar, Fjotland
 Kvinlaug, Stanley, Kvinesdal
 Larsen, Anders Mathias, Fedas
 Larsen, Lars Aase, Kvinesdal
 Larsson-Pedde, Torbjørn, Fersund
 Liknas Barneskole, Kvinesdal
 Lindefjell, Ingrid, Kvinesdal

Lohndal, Anstein Dyrli, Stord
 Lohne, Anne Katrine, Fedas
 Lovdal, Helge Olav, Kvinesdal
 Mjåland, Sigmund, Kvinesdal
 Moen, Lars, Fjotland
 Moi, Andreas E, Kvinesdal
 Mygland, Mildrid og Sigurd, Blommenholm
 Mygland, Tor, Kvinesdal
 Netland, Olav, Kvinesdal
 Nilsen, Alfred, Kvinesdal
 Nygaard, Anne Erfjord, Bergen
 Næset, Wenche Moi, Kvinesdal
 Olimstad, Jakob, Kviteseid
 Olsen, Lars, Kvinesdal
 Omeland, Arnold, Kvinesdal
 Pettersen, Egil M, Vågsbygd
 Rafoss, Thora, Kvinesdal
 Rafoss, Tor Audun, Kvinesdal
 Reiersdal, Else, Kvinesdal
 Reiersen, Aud Sonja, Kvinesdal
 Reiersen, Karsten, Kvinesdal
 Risnes, Alv, Kvinesdal
 Risnes, Birger, Bø i Telemark
 Risnes, Sigbjørn, Kvinesdal
 Ro, Astrid, Kvinesdal
 Rob, Sigvald, Kvinesdal
 Ryen, Gabriel, Kvinesdal
 Røyseland, Jostein, Kvinesdal
 Sagen, Inga, Kvinesdal
 Sand-Bakken, Knut, Flekkefjord
 Sandvold, Tale Moi, Egersund
 Seland, Per, Oslo
 Sigersvold, Dagny, Kvinesdal
 Sigersvold, Ståle
 Sindland, Karen, Kvinesdal
 Sindland, Ånen, Høgebostad
 Sinnes, Kjell Magne, Kvinesdal
 Sira, Kolbjørn, Sira
 Skjekkeland, Martin, Kvinesdal
 Skjævesland, Thorleif, Risør
 Skranefjell, Tobias, Lillesand
 Solberg, Mette, Stavanger
 Solberg, Signe, Kvinesdal
 Solås, Randi, Kvinesdal
 Stangborli, Hans Olav, Kvinesdal
 Stuestøl, Magda, Lyngdal
 Svindland, Arthur, Fedas
 Svindland, Kjell, Fedas
 Svindland, Sigurd, Flekkefjord
 Thomsen, Einar, Fedas
 Tjørnholm, Ingvald, Kvinesdal
 Tjørnholm, Tor, Kvinesdal
 Tobiasen, Arne, Fedas
 Torkildsen, Gunnar, Flekkefjord
 Torkildsen, Ole Z, Flekkefjord
 Trøland, Kenneth, Kvinesdal
 Trølandshei, Martin, Vågsbygd
 Tveit, Hallgeir, Kvinesdal
 Tønnessen, Gerd, Kvinesdal
 Unhammer, Kåre, Kvinesdal
 Verås, Øivind, Kristiansand
 Vesterdalen Skole, Kvinesdal
 Øksendal, Torbjørn, Våler
 Øydne, Anna Elisabeth, Kvinesdal
 Aagedal, Anne Mary, Kvinesdal
 Aasmott, Harald, Kvinesdal
 Aasmott Nilsen, Helga, Grimstad
 Aarli, Gullborg, Fjøsanger
 Årli, Ragna, Kvinesdal

VIDEREGAENDE SKOLER PÅ FEDA PÅ 1800-TALLET

Feda har fra gammelt av vært sentrum i Kvinesdalen. Den vestlandske hovedvei blei bygd i 1830-årene. G.V. Fedde forteller 1)

"Fra Lyngdal gikk denne vei fra ca. 10 m over havet ved Rannes hvor den stiger til veiens høyeste punkt "Lavskaret" ca 300 m over havet litt vest for gården Tjomsland, for derefter at falde ned til gården Opofte som ligger 60 m over havet. Herfra fører det med engang i stigning på indtil 1:4 og med slyng op til 225 m over havet tæt ved øvre Røvik gård, for straks med voldsomme nestigninger av sammenhengende 1:5 og 1:4 og med krappe slyng at komme ned Røvikbakkene til fergestedet ved Fedafjorden. Denne vei er nu nedlagt som hovedvei, men brukes som bygdevei. Den nye hovedveien går fra Lyngdal over Møskedalen til Liknes."

Før den vestlandske hovedvei kom, var der en gammel postvei, nærmest en ridevei. Den vestlandske hovedvei hadde ei flott bru over Sira. Den er nå fredet.

På Fedas var det posthus og gjestgiveri. Fedas var i gammelnorsk tid knutepunkt for skipsredene og blei seinere tingsted. Det eldste tingstedet i Kvinesdalen og Lyngdalen var på Tingvatn i Høgebostad. Det går tilbake til hedensk tid.

Feda var altså et trafikkmessig og administrativt senter. Det var også et handelssenter og kultursenter. På 1800-tallet var det flere som hadde skuter og drev handel langs kysten. Enda står det noen flotte hus på Fedas som vitner om fordums velstand.

Her skal vi se nærmere på Fedas som skolesentrum i forrige århundre. Lenge oppe i dalen var det sporadiske innslag av videregående skoler: Per Eieslands folkehøgskolekurs på Eiesland 1860-61 var et pionertiltak, men det blei med det ene vinterkurset. 2) Det er likevel bemerkelsesverdig at han som nyutdannet seminarist fra Holt seminar satte dette kurset i gang, 4 år før Anker og Arvesen åpnet sin folkehøgskole, "Sagatun", ved Hamar. Andre sporadiske skoletiltak var ambulerende amtsskolekurs, kurs i praktiske fag som snekring, husstell og håndarbeid.

Med videregående skole mener jeg skole etter fullført 7-årig folkeskole. Jeg vil omtale et par privatskoler på Fedas, de eksisterte lenge, og en høiere almueskole som var der noen år omkring 1860.

Den ene private skolen

Den er fyldig omtalt i skolepsykolog Hans Olav Tønnessens bok "Kirken og Bygda", utgitt ved 150-årsjubileet for Fedas kirke. 3).

I 1840 ble Jacob Chr. Olsen Lindland tilsatt som lærer og kirkesanger i Fedas kirke. Han var bare 18 år, men meget dyktig, selv om han ikke hadde gått på seminar. Det var 1-årige

lærerskolekurs i bl.a. Egersund og Søgne for omgangscolelærere. I 1839 fikk vi 2-årig seminar i Holt ved Tvedestrand. Seminaristene skulle undervise ved faste skoler, gjerne i sentrum av bygda. De ble også utdannet til å være kirkesangere.

I 1840-åra begynte Jacob Olsen Lindland en videregående privatskole. I 1851 begynte Anders Tønnessen, som var fra Feda, en tilsvarende skole. Han var seminarist med eksamen fra Holt seminar. Ei tid var det to slike skoler. Jacob Olsen Lindland sluttet med sin skole i slutten av 1850-åra. Anders Tønnessen holdt på helt til 1885, bortsett fra de årene han var lærer ved den høyere almueskolen på Feda.

Jacob Chr. Olsen Lindland (1821-1898) blei i 1848 gift med Fredrikke Johanne Hansen (1818-1885). Hun ble kalt Hanna på Feda. 4). Jacob Olsen holdt ikke privatskole i så mange år. Han ble poståpner i 1856 og var det til 1898.

Hanna Hansens foreldre var Hans Hansen (1791-1852) og Anne Marie Reinertsdatter, Flekkefjord (1789-1874). 5). Anne Maries far var skipsbyggmester i Flekkefjord. Hans Hansen hadde styrmannseksamen og var skipperborger til 1814 da han sluttet på sjøen. Senere var han trelasthandler og eide sagbruk i Fedaelva. I 1837 ble han den første ordføreren, og i 1842 var han 1. varamann til Stortinget fra Lister og Mandal amt.

I november 1844 var Ivar Aasen på gjestgiveriet på Feda. Han skrev 5):

"Fede er et vakkert beliggende og tæt bebygget Sted. Det forekom mig i Begyndelsen, at det var bare Kjæmper som boede her, jeg spurte efter Gjestgiveren og ønskede at tale med han, og kort efter indtrådte en venlig Mand af en usædvanlig Størrelse og Førhed, en Stund derefter kom der en anden, som var endnu større og fyldigere, og da jeg om Morgenen traf disse to igjen, var der enda kommen en tredje Kjæmpeskikkelse til. Jeg erfarede nu at disse tre var Brødre og havde familienavnet Hansen.

Den Familie jeg opholdt mig hos, var særdeles artige, velvillige Folk, og de Dage jeg var paa Fede er af de behageligste Ophold paa mine Reiser.

Her fandtes imidlertid lidet for mig at udrette, da Sproget her er næsten Bysprog, hvormod de egentlige Bøndesprog kun findes i de afsides liggende Dale, hvor det synes at være i Forfald.

De paa flere Steder saa udbredte Laster, drukkenskap og løsaktighed skal her være meget sjeldne.

Fra Fede avreiste jeg 12te November 1844 til Bergsager i Lyngdal. Imellem Skydsskifterne Fede og Rørvig maa man over en smal fjord, siden har man en meget bakket og tung Vei at

passere lige til Skiftet Tjomsland, hvorfra man efterhånden kommer ned i en lav og vakker Dal."

Ivar Aasen skulle ha vist at på 1600-tallet var det en lærd sogneprest i Kvinesdalen (embetet omfatta hele dalføret og Eiken og Høgebostad sogner, øvert i Lyngdalen), Jørgen Thomassen, som samlet flere hundre ordtak og skrev dem ned på dialekt. Videre skrev han også utkast til en grammatikk, bygd på de indre dalførenes dialekter. Dialektene i Fjotland og Eiken hadde vært vei verd et studium av Ivar Aasen.

Lærer og poståpner Jacob Chr. Olsen (1821-98) hadde ei søster, Anne Marie Olsdatter, f. 1818, gift i 1844 med skipper Adreas Villumsen Feda. Deres datter, Anne Marie Elene Andreasdatter, f. 1843, kom til USA og ble gift med Feda-mannen Gabriel Anensen, som var skipshandler i Brooklyn. De er besteforeldrene til professor Bernhard Fedde, USA. Vi har å gjøre med en av flere evnerike familier på Feda 6).

Den andre private skolen

Som nevnt ovenfor drev Anders Tønnessen en privat skole fra 1851 til 1885, med unntak av de årene han arbeidet ved den høyere almueskolen (1856-1861).

Anders Tønnessen var Fedamann 7). Foreldrene var Nils Tønnes Tønnessen, født i Apta i Herad i 1785, død 1870. Han var skipper. I 1821 flyttet han til Flekkefjord. I 1823 ble han gift med enke Engel Margrethe Briseid, også hun fra Herad (1799-1862). Hennes første mann omkom sammen med 3 brødre under en orkan i 1822.

Nils Tønnes Tønnessen kjøpte inn mye jord på Feda og Lindland, som også ligger nær sentrum. I 1826 bygde han et stort skipperhus som i 1860 ble eid av Kristian Tønnessen.

Lærer og bonde Anders Tønnessen (1828-1915) 8) ble i 1859 gift med Grethe Hansen Feda (1834-1916). Hun var av Hansen-slekta, gjestgiverslekta på Feda. Anders Tønnessen var utdannet seminarist fra Holt. På privatskolen betalte elvene ei tid 4 skilling dagen, men de som hadde dårlig råd, fikk gå fritt.

Anders og Grethe Tønnessen hadde 5 barn 8).

1. Engel Margrethe Tønnessen (1853-1935) var lærer ved Amtsskolen i Lister og Mandals amt i 20 år.

2. Nils Tønnes Tønnessen (1864-1935) var prost i Oddernes. De hadde bl.a. barna Grete Tønnessen som var husstell-lærer, Aarund Tønnessen som var sogneprest i Lund, Kristiansand, Einar Tønnessen som var skolesjef på Nøtterøy og Frygve Tønnessen som var lektor på Kristiansnad lærerhøgskole.
3. Anne Marie Tønnessen (1867-1954) som var lærer.
4. Hans Tønnessen (f.1870) som var overingeniør.
5. Anders Gabriel Tønnessen (1873-1959), bonde og herredskasserer på Feda, i Kvinesdalen kalt AG. Han ble gift med Sekunda Apelone Sivertsen (1876-1960), som var lærer. De hadde 6 barn, og det er stor slekt etter dem på Feda. Skolepsykolog Hans Olav Tønnessen, som skrev jubileums-boka for Feda kirke i 1952, er sønnesønn til lærer og bonde Anders Tønnessen, som drev privatskole.

Den høiere almueskolen på Feda 1856-1861

Den høiere almueskolen er ikke omtalt i almueskoleloven av 1827, men i "Lov om almueskolevæsenet på Landet", godkjent på Stockholms Slot 16. mai 1860, er det en ganske fyldig omtale av skolen.

Selve almueskolen var 7-årig. Den høiere almueskolen var 2-årig og bygde på avsluttet almueskole eller folkeskole. Den kunne også vare utover 2 år.

I Lovens Fjerde Capitel står det mye om den høiere almueskoles indretning. De kunne etableres av amtet eller fylket, av en eller flere kommuner. De kunne også knyttes til et statlig seminarium. Skolene kunne være ambulerende.

Skolefagene var almueskolens fag og i tillegg "Modersmaalet, Geographi, Historie, Naturkundskap, Tegning og Udmaalingslære".

Den høiere almueskolen måtte ha en undervisningsplan som ble godkjent av Stiftsdireksjonen (biskopen og amtmannen), og de måtte sende årsmeldinger til Stiftsdireksjonen.

I Agder 6.12.1922 har en tidligere elev, agent Christopher Seland fra Flekkefjord, fortalt om skolen (10): Jeg antar at amtet drev skolen, og at den var ambulerende.

"I årene 1856-61 var det Den Høiere Almueskole på Fede. Den holdt til i nåværende Johan B. Hansens hus. Den hadde for vært på Vigeland. Skolen hadde 2-årig kurs og ble styrt av Ole Gabrielsen Aadnøsgaard og denne hadde de viktigste fag alle klasser. Annelærer var seminarist Andreas Carlsen tier. Han hadde skrivning, regning og sang.

Gabrielsen hadde utmerkede karakterer fra universitetet, men var litt av en raring og full av griller, men han vant aldri vår kjærlighet som Carlsen. Denne var virkelig en dyktig og hyggelig lærer som hadde både vår agtelse og kjærlighet. Han ble gift med Kaja, datter til Jens Lindlandstrand. Han fikk post ved almueskolen i Herad og vi fulgte ham til Oppørte. Etter ham kom Enoch Gausel som ble syk og døde på våren (1857?)."

Anders Tønnessen hadde hver vinter privatskole på Fede. Skolen hans var godt besøkt fra Fede, Fjotland og Kvinesdal. Da Den høiere almueskole flyttet fra Vigeland fulgte bare 3 elever med til Fede i øverste klasse. Men 5 av Tønnessens elever var så flinke at de ble opptatt i øverste klasse. I nederste klasse var det 16 elever. Da Gausel døde ble Tønnessen lærer, og det var en meget dyktig og nidkjer lærer.

Etter skolen ble Christoffer og en annen fra Seland, Andreas Ingvaldsen Seland, tilbudt lærerpost i Søgne av sogneprest Peder Bjørnson (B.B.s far). De var eldst og best hjemme i religion. Lønnen var 24 daler (96 kr.) for 20 ukers skole, kosten hvor skolen var og fri skyss mellom skolene. Nå (i 1922) er bare 4 igjen av de 24 elever ved Den høiere almueskole på Fede: presten Per Eiesland, Fjotland, Tobias Simonsen, Sande, Tønnes Tollaksen, Sirnes, og jeg.

Den flyttbare høiere almueskole var beregnet til 2-årig kurs. I den høiere klasse lestes foruten alminnelige skolefag verdenshistorie, kirke- og Norgeshistorie, samt matematikk, rumlære, tysk og sjelelære.

De 5 som gikk over fra Tønnessens skole til øverste klasse var: brødrene Tobias, Edvard og Johan Briseid, Tobias Simonsen Briseid, Sande, og Per Eiesland, Fjotland. De tok eksamen 1857.

Skolen ble nedlagt på Fede 1861 eller 62."

Vi merker oss at fagkretsen også omfatter fag som ikke er nevnt i lovteksten. Det kommer seg av at det også var en vidergående avdeling ved den høiere almueskolen, og der kunne andre fag komme inn.

I 1857 gikk det ut 8 elever fra skolen. Av disse er senere stortingsmann Per Eiesland, som drev folkehøgskolekurs på Eiesland 1860-61, like etter å ha fullført Holt seminar, den mest kjente. Han endte som prost på Voss og ble gift med Elise Steen, datter til statsminister Johannes Steen. Som pensjonister bodde de ei tid i Flekkefjord.

I 1856 ble det tatt opp 16 elever i 1. klasse. De kom fra Flekkefjord prosti og ble ferdig i 1858 11).

Skolens bestyrer, cand. Theol. Ole Gabrielsen fra Adnesgård i Spind 11), ble senere kateket i Egersund og sokneprest langt nord i landet. Enok Gausel fra Gausel i Stavanger var lærer i 3 måneder. Han døde og ble gravlagt ved Fede kirke. Anders Tønnessen overtok etter han og var lærer til skolen sluttet. Vi vet ikke sikkert om den sluttet i 1861 eller 1862.

Etterord

Sett i en skolehistorisk sammenheng er de tre skolene på Feda forløpere for den offentlige amtskolen (fylkesskolen) som Stortinget fattet vedtak om i 1875, som motvekt mot de private grundtvigianske folkehøgskolene. Også amtskolene var i regelen ambulerende, men noen steder ble de faste i vårt århundre, f.eks. Kvinesdal fylkesskole. Den fikk permanente lokaler like før verdenskrigen, blei tatt i bruk som kaserne av tyske soldater under annen verdenskrig, og fikk noen få leveår etter krigen før den gikk inn.

De tre videregående skolene på Feda tok imot elever fra hele Flekkefjord prosti og enda videre omkring. Derfor er de forløpere for amtskolen, ikke fortsettelsesskolen eller framhaldskolen, som i regelen var kommunal og ettårig.

I desember 1846 kom det kongelig resolusjon om at byer og bygder som ikke hadde "lærd" skole (middelskole eller gymnas) kunne få tilskudd av Oplysningsvesenets fond til 2-årige kurs. Ordningen gjaldt også for amt eller fylke.

Lars Aase

LITTERATUR:

1. G.V. Fedde: Fra det gamle Kvin. Bidrag til Fede herreds historie. Utgitt i 1926, s. 156. Ny utgave av boka i 1987.
2. Lars Aase: Per Eieslands folkehøgskulekurs i Fjotland 1860-61. Agder Historielags årbok 1982, s. 114-134.
3. Hans Olav Tønnessen: Kirken og Bygda, s. 97 f. Heglands trykkeri, Flekkefjord.
4. G.V. Fedde: Fra det gamle Kvin, s. 192.
5. Anen Arli: Fedaboka s. 201.
6. Anen Arli: Fedaboka s. 310.
7. Anen Arli: Fedaboka s. 215 f.
8. Anen Arli: Fedaboka s. 217.
9. Lov om Almueskolevesenet paa Landet. Trykt i Skolehistoriske Aktstykker. Nr. 6.
10. Agder 6.12.1922.
11. G.V. Fedde: Fra det gamle Kvin, s. 134.

FEDA: DA LINDLANDSASEN BLE TIL FLØYEN.

Fløyfjellet er et karakteristisk trekk på Feda. Ute på selve kanten har en jernfløy (pil) i flere generasjoner vist vindretningen og varslet om godt og dårlig vær.

Så lenge har den stått der, at de fleste idag ikke vet når den ble satt opp og av hvem.

Initiativet ble tatt av Bernt Larsson Fedde. I 1886 gikk han rundt med ei liste og samlet inn penger til innkjøp og oppsettelse. Denne listen finnes ennå og eies av Torbjørn Larsson Fedde.

Til en Jærnfløi på Lindlandsås, der antages at ville koste kr.16/18,00 og som jeg ved bidrag har tænkt at få dekket, inbydes herved at tægne sig for et lidet beløb. Naar fløien er færdig og paa sin plads, kan regnskab blive forelagt bidragsyderne om forlanges.

Fedde October 21 - 1886
Bernt Larsson

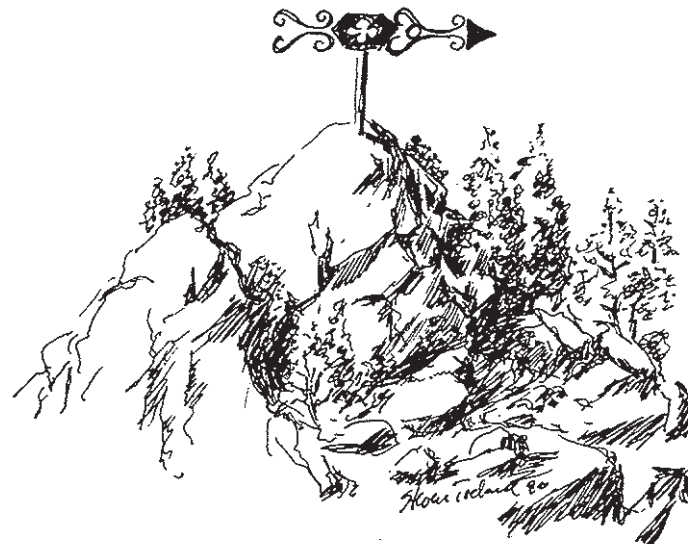
Bernt Larsson	kr 3,00
Tob. Edv. Briseid	kr 2,00
E. Bøgvald	kr 1,00
E. Seeland	kr 0,50
Hans F. Hansen	kr 1,00
Reinert Hansen	kr 0,50
Ole A. Olsen	kr 1,00
Wellum Andreasen	kr 0,50
Andreas Larsen, Stranden	kr 0,50
B. Tjersland	kr 0,50
Jonnas Olsen, Birkelandstrand	kr 0,50
A. Axelsen	kr 0,50
Hans A. Briseid	kr 1,00
Theodor A. Briseid	kr 0,50
Simon Pderson Fedde	kr 0,50

A. Tønnessen	kr 1,00
Simon Briseid	kr 0,50
J. Lona	kr 0,50
Jacob Bøgvald	kr 1,00
T.E. Briseid	kr 1,00

Pilen ble satt opp, og med det fikk Lindlandsåsen tilnavnet Fløyen.

Nå, vel 100 år senere har tidens tann tæret kraftig på vindfløyen.

Kvinesdal Historielag vil i år søke kulturetaten om midler til å reparere og restaurere den.

KARTE - FANTANE

Kring 1790 vart Kari Karten frå Høgebostad gift med Aanen Aarlid i Kvinesdal. Han var stor og sterk og fantevoren. Kari var både fager og sterkvaksen, og likeglad.

Dei sat smått i det, men Aanen snytte og stal, so dei jamt hadde tolleg god matberging, og Kari skein i full fagerdom i fillene sine.

Ho hadde fire søner, og dei heldt ho mykje av. Dei fekk alltid viljen sin, og gjorde same fantestykker som faren.

Folk kalla dei "Karte-fantane", og dette fantebølet vart ei folkeskrema vide ikring. Dei var ikkje so vonde med næraste grannane, for dei tala om å samla seg og setja fantane fast. Men framande ferdafolk vart ikkje sparde.

Det var farleg å reisa over Kvinesheia i dei dagar. Ingen som kjende til Kartefantane våga å fara om Arli når dei skulle over heia, endå det var beinaste vegen.

Karte-fantane drap ein skreppekar frå Tinn i Telemark. Dei tok både pengane hans og skreppa og ein glup hest han hadde.

Øyulv Aanensen på Arli trua med å melda drapet til futen, men då tok dei og skamslo han, så han vart sengeliggjande over eit år.

Men eingong dei ville røva ein ferdamann vart det eit fælt slagsmål. Ferdamannen køyrdde kniven i magen på gamle Aanen, so han slokna straks etter. Og dei andre Karte-fantane laut ha seg unna.

Då Aanen var død, gifta Kari seg med ein "dott" frå Kvås sokn. Ole Aamlid heitte han.

Karte-fantane spreiddest nå for brik og bakkar. To av dei leigde seg til soldater i staden for rike bondesøner.

Den eldste av dei heitte Ole. Han var høg og breivaksen - ikkje stygg og ikkje vakker - . Den nesteldste heitte Karl. Han liktest meir på mora og var ein retteleg vakker kar. Men ulydne og usætande var dei begge to. Og Ole drakk slik at ingen ville dela telt i lag med han. Dei to brørne sat ofte i arrest.

Men i slag gjekk dei på utan å ottast nokon ting. Dei hermde etter Ola, at når fyrst hinmannen skulle ha både sjæl og kropp, so kunne han likså godt få det fyrst som sist.

Og når bare dei lova han ei potta brennevin, så sto han villig på den farligaste vaktpost. Alltid slapp han vel i frå det.

Karl var ikkje fullt så forvågen og likeglad. Han var ein framifrå veidar og skyttar, glup skiløper og ein makelaus hallingdansar. Fordi han var så fin og rakvaksen vart han sett på post ein stad der kong Kristian Fredrik skulle kome framom. Men Karl fekk hug til å lauga seg, og då kongen kom køyrande låg han og plaska i vatnet. Då rende han i veg opp til vaktstaden, spente bandolereima om livet og "presenterte gevær", men han hadde ikkje fenge klæda på seg. Då kvelden kom, stod det i dagsordren, at "den Mand som havde staaet paa Post da Hs. Majestæt kjørte forbi, havde Ordre til Morgendagen Kl. 2 at møde fram for Hoffet i samme Antræk som han havde havt, da han præsenterede Gevær for Hs. Majestæt." -

Karl sytte ikkje med det. Han møtte opp for kongen og hoffet og fedde seg so byrg som ein greve. - Han dansa halling og fekk både vin og brennevin. -

- Hadde nå dykke høgvyrdde damer kunne gjenge hallingen mæ meg, sa han.

- Ja, det hadde vore moro det, meinte kongen, og hoffdamene klappa i hendene.

Han var der i to timar. Då sa hoffsjefen, at nå kunne han gå.

- Men Karl tykte ikkje det hasta.

- Dykke høgborne damer ! Er det nokon av dykk som vil ha meg ? spurde han.

Ei røst borte på benken svara "Ja". Då lo kongen og mora seg. Han spurde om ikkje Karl ville be han om noe.

- Å jau då - å jau så menn ! svara han og vart reint fjamsen. Så fortalde han at han og broren hadde falle ut med ein løytnant og slege han stygt. Dei venta ikkje å sleppa straff, men sidan kongen så nådig hadde gitt han ei lita von, ville han beda om at dei ikkje måtte bli slegne helselause. Fekk brørne ha helsa si, skulle dei alltid vera å finna i den flokken som gjekk lengst fram mot fienden.

Kristian Fredrik tykte dette var eit rimelig krav, og var det sant det Karl hadde sagt, skulle dei få sleppa straff, både han og broren. Karl takka audmjukt og gjekk.

Det lukkast ikkje for kongen å få dei frå straffa. Dei styrande i hæren protesterte, og kameratane torde ikkje vera i lag med Kartegutane. Dei vart dessutan skulda for tjuvskap, plyndring, neveslag og knivstikk. Så fekk dei dommen: Dei skulle springa spissløpet.

Det gjekk fleire brev mellom kongen og løytnanten, og sistpå tok han klagen attende. Men for alle dei andre fantestykka som Kartegutane hadde gjort, skulle dei ha ris nedanfor beltestaden. Underoffiserane og soldatane sytte for at dette vart forsvarleg gjort. Ola kunne ikkje gå attende då dei hadde dengt han, dei laut stytta han opp til teltet. Då sa han:

- Hadde æ fenge dette då æ va liten gut hadde æ vore som andre mennesk nå.

Karl vart som ein annan mann frå den dag og ville aldri vera med på skarvestykke hans Ola.

Då Kristian Fredrik hadde drege herfolket attende, kom det hardare tider for Ola. Han laut løpa spiss-rot og vart slegen ovanfor beltestaden. Dette tolte han ikkje.

Når han gjekk, "susla" det i magen hans, og det varforbi med både mot og makt.

Han laut sidan fara "med hita" og tigga. Han bad mest etter tobakk, og så kalla folk han "Tobakk Ola". Då det lei på fekk han seg ein skarve husmannsplass på Høyland i Grindheim. Der døydde han omkring 1860.

Etter den tid vart dei to yngste Karte-fantane mest omtala. Ein gong slost dei i Høgebostad med "Andressønene", Jon Andresson og Sigmund Andresson og ein yngre bror deira, Karl Koll. I slagsmålet fekk ein av Karte-fantane tak i ein jernbolt og ville slå til Sigmund Andresson. Men med det same sette Jon i eit fælslæg skrik og skvatt tilsides. Jon var ingen reddhare. Det visste Karte-fanten. Difor la han jernbolten ned og spurde kva han vræla for. Då svara Jon:

- Det står ein stor svart hund bak deg og legg begge framlabbane på herdane dine.

- Ja, sa fanten. Eg veit det fylgjer meg noko vondt.

- Ho hadde fenge ilt på seg og kunne ikkje koma av flekken ---

Det vart slutt med slagsmålet og kvar gjekk sin veg.

Kari og Ola sat ikkje lenge på Aamlid. Dei måtte flytja derifrå og fekk så lov av Nils Kolemo i Høgebostad til å byggja ei hytta innmed ein heller i Kolemoskogen.

Ola gjorde ingenting, men Kari gjekk og bad. Ho hadde svær hug på kjøt, og folk torde ikkje anna enn gjeva henne når ho bad, for ho kunne "trolla" og setja "rehamen" på folk og fe. Hende det, at ho ikkje fekk at ho ba om, so brukte ho kunstene sine, so folk nekta henne aldri to gonger.

Folk var både lei henne og glad i henne på same tid. For hadde "rehamen" eller noko anna følt kome på kreturet, så laut dei henta "Kari med steinen". Og ho gjorde det som ingen annan kunne greie.

Men ho hadde ein lei medtevlar - Torjus i Lia. Kari visste ikkje av at han var så svær som dei heldt han for.

Ein gong kom ho til Lia og bad om kjøt. Torjus hadde just slakta, så ho trudde det var rette tida å koma. Men Torjus sa at han hadde bruk for kjøtet sjølv, ho skulle berre ha seg derifrå straks. Kari reiste, men lova at det skulle han nok ha att. Då ho kom ut på tunet, tok ho med seg beste lammet som gjekk der. Då Torjus såg det, tok han ned "Svarteboka" og gav seg til å rabla og lesa. Då han la boka frå seg, sat Kari på huk ned i jordet som ei anna høisåte, medan sauven reiv og sleit i bandet og ville laus. Ho hadde fenge ilt på seg og kunne ikkje koma av flekken. Torjus lo hjarte godt, og ville ikkje løysa henne før ho lova at ho aldri skulle setja sin fot meir i Lia.

Etter denne dagen var ho ikkje så grov til å tigga etter kjøt. For var ho ikkje rimeleg, henta folk Torjus, og han var kar om å tøyra henne.

Når det var ting på Tingvatn, tente ho jammast 10 dalar av storkarane. Desse pengane bar ho alltid heim til Ola.

Dei to yngste sønene hennar døydde på Akershus, der dei hadde sete i mange år.

"Dei gamle fortel" etter Magnus Breilid

HORNMINA

Det var under siste krig. "Kvina" skulle innom Rørvikstranda på vei til byen. I fjæresteinene lå Otto Lande og velta på ei hornmine. Skipperen så straks faren og bakket ut. Vi fikk ropt til mannen at dette kunne være livsfarlig. Siden fikk vi ringt til marinen og de kom og uskadelig gjorde den.

Ei hornmine lå også å dreiv i Sveigenesstranda. Tyskerne blei varslet, men de kom ikke og den blei liggende og slå mot strandsteinene. I det ene huset der var dengang, satt en mann på loftet. Plutselig eksploderte mina, vinduet kom rett inn og mannen blåste av stolen. Han kom ikke noe særlig tilskade. Han lever på Feda den dag i dag.

Mathias Rørvik forteller til Thora Rafoss.

PROFESSOR RAGNAR FRISCH SITT ARBEID MED BIER OG
HANS AVLSTASJON FOR DRONNINGER I KVINESDAL

av Lars Aase og Jakob Sørland

En etterkrigssommer var det en litt tykkfallen mann som løide hus hos Sigvart Egeland, en ungar som drev gård midt i flateste Kvinesdal. Mannen hadde en racersykkel med gear, og han gjorde lange sykkelturer både i dalen og på Kvinesheia. Sykkelen var flott, men mannen var kledd som en omvandrende vagabond og så litt mistenkelig ut for oss bygdefolk. Vi var vant med fante-familier, russiske spioner og streikebrytere, så bygdefolk viste til å begynne med en viss mistenksomhet og tilbakeholdenhet. Men hvor kunne en vagabond få så flott sykkel fra? Mannen var professor Ragnar Frisch, men det fortalte han ikke med det samme han kom til dalføret.

Første gang han trengte penger, gikk han i Kvinesdal Sparebank og ville løse en sjekk, men de nektet ham det. Han så suspekt ut! En av dem som fikk mest med ham å gjøre, var ingeniør Nils Kloster, min onkel, som drev elektrisk forretning og hadde snekker- og bilverksted i Kvinesdal sentrum. Ellers hadde Kvinesdal på den tid en kvinnelig stud. oecon., Karen Egeland, som gjenkjente sin professor. Hun er mitt søskenbarn. Hun snakket i studietida om både Ragnar Frisch og Trygve Haavelmo, begge senere Nobelprisvinnere i økonomi.

Frisch var på jakt etter dyktige samarbeidspartnere: pålitelige og kloke mennesker som kunne hjelpe ham med å få i gang biavl, og som kunne forstå noe av de problemene han var opptatt med i den forbindelse. Disse menneskene fant han i en avsides heim på Kvinesheia. Fra gården Førland, som ligger ved E-18, går det en gårdsvei inn til Helle-grenda. En av gårdene heter Lille Nordhelle, blant bygdefolk kalt Øygarden. Der bodde Emil og Bendikte Sørland. De var norsk-amerikanere fra Seattle-området. Emil var fra Nordfjord og hadde vært laksefisker i Alaska. Bendikte hadde tjent i velstandsheimer "over there". Hun tilhørte en stor familie på Kvinesheia. Halvbroren, Marcelius Førland, var velkent som kunstmaler.

-Mannen hadde racersykkkel med gear ---

De drev en heiegård i ly av Storhei. Emil og min far samarbeidet om revegård og minkfarm. Bendikte og Emil hadde tre barn, av disse var sønnen Jakob Sørland bosatt i Kvinesdal. Han drev sementstøperi og senere forretning i Faret, nær Liknes. I 1951 overtok han gårdsbruket i Øygarden.

I denne heimen fant Ragnar Frisch særdeles gode venner. Han oppdaget snart at Jakob Sørland var en evnerik ungdom og han satset nå på et samarbeid med ham og faren Emil.

De hadde heiegård med stor utmark der det var god plass til bikuber. Ragnar Frisch var redd for hoggorm. Når de skulle ut i terrenget, bandt han to sekker rundt leggene for å være sikker. Han kunne både skremme hoggorm og forundre heievandrere som møtte ham !

Etter folkeskolen på Førland gikk Jakob Sørland Kvås folkehøgskole og Drottningborg handelsskole. Men den utdannelsen Frisch gav ham i biavl, kom også til å bety mye for ham. Han ble formann i Norges Birøkterlag for Agder-fylkene. I Honningsentralen A/L, birøkternes salgsorganisasjon i Norge, hadde han forskjellige oppdrag i sentraladministrasjonen og var til slutt styreformann i 5 år. Han har fått Norges Birøkterlags høyeste utmerkelse: gullmedalje med diplom.

Denne artikkelen av Lars Aase og den følgende av Jakob Sørland er skrevet etter henstilling fra dosent Arild Sæther ved Agder distriktshøgskole. Jeg var direktør ved ADH 1971-80 og hadde da gleden av å samarbeide med Sæther. Da jeg i 1989 hadde en samtale med Sæther, bad han meg om en artikkel. Jeg var helt avhengig av samarbeid med min barndomsvenn Jakob Sørland og han sa straks ja. Arild Sæther vil sørge for at artikkelen kommer inn i et tidsskrift for norske økonomer.

Til slutt tar jeg med en historie som søskenbarnet mitt, Sverre Kloster, fortalte i høst.

Ragnar Frisch ble en høst ca. 1950 bedt om å komme til gymnasiesamfunnet ved Sørlandets realskole og gymnas i Kvinesdal og forelese om statsbudsjettet. Det gjorde han, og han kom i sine vanlige blavl-klær, fordi han ikke hadde tatt med seg andre klær fra Oslo. Foredraget var førsteklasses. Etterpå var det en gymnasiast som ville diskutere noen bestemte bevilgninger i siste statsbudsjett. Da svarte Frisch: "Jeg interesserer meg minst mulig for tall og forsøker å glemme dem. Jeg er opptatt av økonomiske systemer."

Lars Aase

Frisch var professor i sosialøkonomi og sjef for Sosialøkonomisk institutt ved Universitetet i Oslo. Det var økonomi og matematikk som var hans hovedinteresse, samt statistikk. Han var også utdannet gullsmed og hadde en av Oslos største gullsmedforretninger. Han var også flink i språk og las 7 språk, deriblant russisk. Dette fikk stor betydning for hans kunnskaper om bier. Han var økonomisk rådgiver for FN og reiste mye i USA. Dette benyttet han også til å skaffe seg kjennskap til amerikansk birøkt.

Hans interesse for bier kom av at han skulle bevise en matematisk utregning av arveegenskaper. Han valgte derfor bier, for hanbiene (dronene) er bare et produkt av dronningen, de har ingen far. En bidronning parrer seg bare i sine første levedager fra 6 til 15 dager og det skjer under flukt ute med minst 20° varme. Blir den ikke parret da, så blir den dronemor, den kan bare legge ubefruktede egg som blir til droner. En parret dronning bestemmer selv om den vil legge befruktete eller ubefruktede egg.

Frisch begynte med innavl for å spalte opp arveegenskapene. Etter 6 generasjoner var dronene så degenererte at de ikke kunne fly. De er bare produkt av dronningen og blir derfor rammet først.

Han avlet så dronninger som han testet for å finne ut hvilke egenskaper som hadde blitt spaltet ut. Dette var for senere å

- Professoren var redd for hoggorm ---

bruke dronninger med de beste egenskaper til videre avl. Han hadde hittil brukt en brun bie - en vanlig norsk biart.

Han begynte nå å interessere seg for andre raser, Krainere og Italienerne. Disse har verdifulle egenskaper som den brune bien ikke har, f.eks. lenger snabel, slik at de kan nå ned til honningen i visse blomster (kløver) som den brune bien ikke greier å nå ned i. Frisch fant da at krysning mellom to raser ga bedre bier enn foreldrene. Han begynte da å renavle flere linjer av krysningene og til slutt brukte han isolerte parrestasjoner på Kvinesheia. Det som viste seg å være best, var en krysning av Italiener og Brunt. Han linjeavlet disse nye biene og krysset disse linjer igjen, og fikk her et ensartet og stabilt avkom som var langt bedre enn andre bier. Disse kalte han "Iris".

Han startet nå AKA dronningavlstasjon i Kvinesdal og her avlet han dronninger som ble sendt rundt i Norge. Det ble også eksportert en del til Sverige, Finland og Tyskland. Det var stor etterspørsel etter "Iris" dronninger, og en del år var vi oppe i en produksjon på 1000 - 1500 pr. år.

Det var vanskelig med sikre rene parreplasser og derfor kjøpte han utstyr til kunstig inseminasjon til en pris av 30.000 kroner. Det var det første utstyret i sitt slag i Norge. På sine reiser til USA for FN besøkte han en dronningavler der som drev med inseminasjon og han lærte såpass at han klarte å få det til her i Norge. Jeg lærte det så av ham.

Av parringskuber forsøkte han både norske og utenlandske, men han var ikke fornøyd med disse. Så laget han sine egne, og etter mange prøver kom han fram til en kasse med 4 små rammer som han befolket med en kopp bier. Disse viste seg å være gode. Dronningene ble raskt parret og rømningsprosenten var liten.

Av Frisch lærte jeg vel det meste som er å lære om bier. Jeg arbeidet for ham i 7 år etter krigen. I sommerferien var han i Kvinesdal og stelte med bier. Kona og dattera sendte han på høyfjellshotell.

Jakob Sørland

KVINESDAL HISTORIELAG PÅ TUR

Søndag 20. august 1989 hadde Kvinesdal Historielag fottur. Det var varsla regn, men vi starta likevel fra Øvre Førland - 18 personer og 2 hunder.

Første stans var ved Reveknuden. Her fikk deltakerne bruk for lommelykta Kenneth hadde gitt beskjed om å ta med. Under Reveknuden er ei stor hule. Etter å ha ålt seg gjennom en smal inngang, er en stor åpen plass. 5-6 personer var inne samtidig, men det var ikke alle som våget seg inn. Lærer Stuestøl som bodde på Førland i flere år, mente hulen hadde muligens vært periodevis bebodd i folkevandringstida.

Etter stansen ved Reveknuden fortsatte vi, delvis på gamle stier som tidligere var i bruk som dale- og kirkevei. Stiene er lite brukt idag og heia er tilvokst med skog og kratt, så det var ikke alltid like lett å gå. Matpausen tok vi omtrent der Øvre Førland, Motland og Braudeland møtes.

Etter å ha passert Motlandsvannene der bekken fra Krågelitjødna renner ut i Motlandsvannet, hadde vi en liten stans på Lille Motland og så på gamle slåtter, murer og steiner på stedet der Sæue-Tora bodde (se årsskriftet for 1988).

På Motland var vi en tur i molybdengruva som var i drift under første verdenskrig. Fra Motland fulgte vi den gamle daleveien om Ribås. Svært bratte jorder, rydningsrøyser og gamle murer viser noe av arbeidet husmennene til presten utførte i eldre tid. Dette arbeidet ble fortsatt av senere eiere av Ribås.

Fra Ribås fulgte vi den gamle veien ned lia mot åna. Etter en tur på 5 timer i gråvær og solgløtt, kom ikke regnet før vi var hjemme.

Flere lokalkente som var med, eller som møtte opp, gjorde at vi fikk vite mye interessant om plasser og personer.

Anne Berit Erfjord

Søndag 1. oktober 1989 var Kvinesdal og Sirdal Historielag sammen på busstur. Fra Sirdal kom ca. 25 personer, mens det fra Kvinesdal møtte opp 10. Det var fra førskolebarn til pensjonister på 85 år.

Første stopp var på Tingvatn i Høgebostad. Her sto tidligere lensmann Olav Øydne og venta på oss. Han bor på Galgebakken nær den gamle tingplassen. 7-steinsringen på denne plassen er 7 svære steiner som står med ca. seks meters mellomrom. Det var vanskelig å tro at noen kunne greie å hoppe fra stein til stein ringen rundt. Så turen for de som var dømt, gikk nok helst til Galgebakken.

Lensmann Øydne viste oss rundt i muséet som står her. Til slutt var vi på Tinghaugen ved Lygnevannet. Denne finner vi 2-300 meter nord for Den Gamle Tingplassen.

Den sporty lensmannen hoppa på bussen og ble med til Aseral. Han var lokalkjent og fortalte om gårder og folk langs veien.

Bussjåføren fra Sirdalsruta kjørte helt opp til Sosteli. Øydegarden ligger vakkert i lia nordvest for kirken i Kyrkjebygda. Her venta Betzy Folkvord på oss. Hun fortalte om gårdsanlegget. Det bodde folk her fra år 300 til år 550. Ingen vet hvorfor de måtte flytte fra. Det er rester etter to langhus, ett horg og flere gravhauger, blant annet ei stor kvinnegrav. En av turdeltakerne mente denne kvinna måtte ha vært ei "Gro" i sin tid. Gårdsanlegget på Sosteli er unikt fordi det ikke har vært dyrka her etter at det ble fraflytta. I Aseral arbeider de nå for å bygge opp et av langhusene. Samme type hus er bygget opp på Ullandhaug ved Stavanger.

Det var fint høstvær med litt kald vind. De som hadde niste med, satte seg på vollen og koste seg. Ellers hadde vi middag på Eiken Feriesenter på hjemveien.

Det var ekstra gildt å dra på busstur sammen med Sirdalsfolk, praten gikk livlig hele tida. Som en av deltakene sa: "Kona kjøpe eg så tidt på tur med, her på bussen er det så mange andre å preka med."

Anne Berit Erfjord

I min tidligste barndom bodde det på Feda en gammel skredder som het Ole Rønning. Han var vår nære nabo (han bodde i huset der Helga Solhaug nå bor). Oles søster Marthine Rønning bodde et lite stykke bortenfor. Huset hennes er revet nå. Ole døde i 1921, søsteren noen år senere. De var begge stille og beskjedne mennesker som satte få spor etter seg på Feda.

Ole Rønning hadde lært sitt håndverk av sin far Jacob Olsen Rønning. Han kom til Feda som skreddersvenn omkring 1830. Her giftet han seg med ei fedajente, Torborg Birkeland. (se Anen Arlis gårds- og slektshistorie fra Feda side 289) De bodde i Strånna.

Jacob Olsen kom fra Gjerpen ved Porsgrunn der faren, som også het Ole Rønning, var husmann under Fossum jernverk.

En søster av Jacob het Ingeborg Marie Olsdatter. Hun ble gift med Hans Nielsen Hauge i hans andre ekteskap. De bodde på storgården Bredtvedt ved Oslo. Sverre Norborg skriver om henne i sin Hauge-biografi (bind II side 212):

"Hun var en usedvanlig kvinne. Andelig moden og intelligent var hun sin berømte mann til stor hjelp i gledens dager og i sykdoms tider. Driftig og dugelig tok hun vare på husets daglige oppgaver i så stor en husstand som Bredtvedt representerte. Samtidig fylte hun de krav som vennebesøk og store selskaper stilte. Hun var en husfrue som både ektemannen og storgården kunne være stolt av. Fruen på Bredtvedt var avholdt og aktet av bisper, stortingsmenn og Haugefolket."

Ingeborg Marie fikk 3 barn med Hauge. De døde alle som små. Men en av hennes brorsønner, altså bror til Ole og Marthine Rønning, ble oppfostret hos sin faster på Bredtvedt. Han het Hans og ble siden handelsmann i Oslo.

Det er lite jeg husker fra Ole Rønning. Derimot husker jeg auksjonen etter ham. Da fikk jeg nemlig en fin gammel snurrebass som ble funnet i en skuff,

Jeg hadde visst aldri sett en snurrebass før, men jeg hadde sett på bilde hvordan en kunne få en sånn en til å snurre rundt ved hjelp av en hyssingstump på enden av en kjepp. Jeg husker at jeg hadde et intenst ønske om å få dette til, men det lyktes visst ikke.

Ved den samme auksjonen kjøpte min faster Engel Tønnessen en liten jordteig øverst i Lunden opp mot Birkeland. Vi kalte den siden for spøk "Englelunden" etter at tante Engel overtok. Det var da også en liten Edens hage. Egentlig var det en ytterst beskjeden liten flekk, opprinnelig bare en bratt skråning innunder en steil fjellrabbe. Men ved hjelp av høye murer og "borger" hadde Ole Rønning skapt et hageanlegg som det skulle letes lenge etter for å finne maken til i de dager.

Beliggenheten var for såvidt praktfull som der var den fineste utsikt som det går an å få ut over Fedasletta med elva og fjorden i sør. Her var små terrasser og lune platåer som sitteplasser både her og der. Trapper med rekkverk dekket av slyngvekster førte fra det ene platået til det andre. Opp motfjellsiden var det bygd ei beskjeden hytte, et lite krypinn der Ole lå om nettene og vokter sin hage. Det ble sagt at han skjøt på epletyvene med salt som ammunisjon. Det var nok straff som svei !

Det var alltid stor stas å være med tante Engel til Lunden, især på ettersommeren og høsten når bærene og frukten modnet. Vi fikk plukke så mye vi kunne spise, og det var mye å plukke av. Det var mange slag epler: Hollandsepler, Silkepler, Glassepler, Astrakan, Gravenstein og et svært eksemplar av en lokalsort som vi kalte "Svartaberg". Det bar masser av store grønne epler som kunne ligge til påske, - det er forresten det beste som kan sies om dem. Så var det fine Keiserinnepærer, gule og blå plommer, blå moreller og røde surkirsebær. Det var også solbær og massevis av røde og grønne stikkelsbær av den sorten som det ikke blir dreper på, røde og hvite rips og røde og gule bringebær. Det var jordbær også, men de ble snart borte i grasset, for den nye eieren greidde ikke å holde hagen i samme stand som i Oles tid.

Prydbusker var det også. Oppå den høye muren opp fra den gamle rideveien mot vest, hadde Ole plantet haktornhekk til vern. Over veien opp til platået med hytta var det en portal omslynget av kaprifol og den bratte fjellveggen var helt dekket av eføy. Blå og hvite syriner var det også og masser av stauder: Ridderspore, akeleie, løytnantshjerte og mye annet. Mellom trærne var det blomstereng med hvitveis, konvaller, lupiner og masse dvergfredløs som en ennå kan finne der.

Det var i det hele en idyllisk hage, nettopp noe for min romantisk innstilte tante. Når hun fikk samlet familien rundt hagebordet med kaffe og småkaker, lød det uvegerlig fra tante: "Er her ikke herlig ? Kom la oss synge ! " Og så sang vi de gamle gode norske sangene som er fremmed gods for de unge idag - dessverre.

Også i hytta var det koselig når tante pisket eggedosis til oss eller sang og spilte til på et knøttlite orgel som hun ellers brukte å ha med seg i den ambulerende amtskolen der hun var lærer. Hun elsket å synge. Spesielt husker jeg en vise som jeg aldri har hørt siden. Om noen kjenner visen, skulle det vært morsomt å få vite det. Jeg husker melodien, men bare litt av ordene. Den begynte slik:

"Hør du lille pike med det gullgule hår
I morgen så fyller jeg mitt syttende år
Vil du være kjæresten min
så vil jeg glad være elskerens din
Gutt du er gær'n, det går ikke an
syttens års yngling og kalles for mann !
Hvor skal vi bygge og hvor skal vi bo,
hvor kan jeg trygt på din kjærlighet tro ? "
osv. osv.

I slutten av 1920-åra satt ishavsforfatteren Lars Hansen i denne hytta og skrev. Han likte seg der fordi, som han sa, den minnet ham om kahytta i en av hans fangstskuter. Han pleide å komme i mitt barndomshjem og lese høyt av manuskriptet etter hvert som det ble til. Og det må sies til

hans ros at han tok villig imot kommentarer og kritikk. Om det hjalp på resultatet er jeg ikke sikker på. Boka fikk tittelen "Forbannelsen". Da den kom ut i 1930 sendte han et eksemplar til min far med følgende tvetydige dedikasjon: "Dette er den første Forbannelse jeg sender ut. Du har fortjent den."

Lars Hansen prøvde seg også som kunstmaler, riktignok med lite hell. Jeg har i mitt eie et bilde som han har malt av Lunden og hytta der han satt og skrev. Det er neppe noe kunstverk, men det er et artig minne om en fargerik personlighet.

Hans Olav Tønnessen
Herdal, Lyngdal.

Framtidskortet får du nå

Bruk det til å:

- Heve kontanter
- Kjøpe bensin
- Betale for varer

FOLKETAL, BRUKSDELING OG HUSMENN

Litt om utviklinga i ei grend på Austheia 1801 - 1865
av Anstein Dyrli Lohndal

På den sørlege delen av Austheia i Kvinesdal, som grensar til Lyngdal og Fedesokn, ligg gardane Gusa, Dyrli, Dyrstøl, Staddeland, Lوندal nedre (eller Busund) og Lوندal. Tidlegare i dette hundreåret utgjorde dei ein eigen krins med skulehus på Dyrstøl. I dag er denne grenda så å seia folketom - for andre gongen dersom me ser tilstanden i dag i historisk perspektiv-. Øydetida i seinmellomalderen (ca. 1350 - 1500) råka også desse gardane, som etter alt å døma blei avfolka og brukt til beite av bøndene nede i dalen. Ut over 1500-talet kom dei så litt etter litt i drift att, og kring 1600 var det ein brukar med huslyd på kvar av desse gardane. Omkring 1660 reknar me med at folketallet hadde kome opp att på mellomaldernivået.

Mellom 1660 og 1800 blei Dyrli, Gusa, Dyrstøl og Stalleland delte i to bruk kvar, medan Busund og Lوندal framleis var såkalla einbølte, dvs. hadde berre ein huslyd kvar.

Kor mange menneske det levde i denne vesle grenda, får me først veta sikkert når me ser på folketeljinga frå 1801 - den eldste som me har med fullstendige opplysningar om befolkningstilhøva. Medrekna husmannsplasset Gusevigja var det på desse seks gardane 16 huslydar med 58 menneske. I røynda var endå fleire personar heimehøyrande i grenda, for di ungdom som hadde teneste andre stader i bygda, ikkje blei talde med heime. Ei jamføring mellom bruk ør. gard og talet på huslydar pr. gard syner at talet på bruk er 12, medan det på desse er 16 huslydar.

Gard	Bruk	Huslydar/Hushald
Dyrli	2	3
Dyrstøl	2	3
Staddeland	2	4
Lوندal	1	2

Her er forklaringa at to huslydar driv eit bruk saman, dvs. deler på ressursane, hus og uthus osv., utan formell deling av bruket eller utskiljing av ein del av det. Fellesskapet kan dekkja ulike ordningar, bl. a. follog (Dyrli), men er også uttrykk for innleiinga til reell bruksdeling/utskiljing av parsell. - Så skal me ta steget til den neste folketeljinga som går på namn - frå 1865. Tala frå denne supplerer me med opplysningar om talet på bruk og husmannsplass pr. gard.

Gard	Huslydar/Hushald	Personar	Bruk	Husmannsplass
Gusa	5	31	4	1
Gusevigja	1	6	1	
Dyrli	6	38	3	2
Dyrstøl	2	15	2	
Staddeland	4	13	3	
Busund	2	5	2	
Londal	1	11	1	

Ialt utgjer dette 21 huslydar og 119 menneske

I denne vesle grenda på Austheia blei såleis folketalet dobla på 65 år - to mannsaldrar. Her kan me vel med rette tala om ein befolkningseksplasjon. La oss jamføra med utviklinga i eit større område - med Liknes sokn.

Folketeljing	Folketal
1801	1460 personar
1825	2083 "
1845	2531 "
1865	2847 "

Også på soknenivå skjer det nær på ei dobling av folketalet.

Korleis skulle då alle desse nye menneska skaffa seg levebrød og ein stad å bu ? Kva framtidsutsikt hadde dei ? Ein del kunne nok flytta ut, helst til bygder med meir variert næringsliv, og ikkje så få fann seg arbeidsplass på norske seglskuter og i fraktfart. Agderbyane var derimot små og baud på få arbeidsplassar og utvandringa til Amerika var ennå ikkje komen i gong for alvor. Berre ein utveg stod att for mange ungdommar: dei måtte finna seg bustad og levebrød i heimbygda

Løysinga blei ofte at foreldra delte gardane sine, helst mellom to av sønene, eller at yngre søner leiga seg eit mindre areal av foreldra eller andre som var viljuge til "å setja ned" husmenn.

Me skal kort følgja denne prosessen i overnemnde grend.

Garden Gusa hadde to jamgode bruk i 1801. I 1827 delte eigaren av bruk nr. 1 - Ola Stålesen - dette mellom dei to gifte døtrene sine. Eigaren av bruk nr. 2 gjorde like eins i 1836, dei to eldste sønene fekk kvar halve bruket. Dermed var det etablert 4 sjølvstendige og likeverdige bruk - heimar for 4 huslydar. Men det var plass til endå fleire menneske. Før 1810 hadde ein yngre bror til eigaren av bruk nr. 2 slege seg ned i Gusevigja og dette plassen fekk namnet "Gunnarsplassen" etter eigaren. Husmannen fekk seinare kjøpa plassen som blei dyrka opp etter kvart. I 1865 fødte eigaren (Tobias Osmundsen) 1 kyr, 4 sauer og avla ei halv tønne bygg, 5 tønner havre og 10 tønner poteter. Ein del av levebrødet måtte han skaffa seg ved småfiske i fjorden. Hovudbruket heldt att laksefisket.

Nokonlunde samstundes (før 1810) blei ein typisk husmann sett ned i sjølve Gusedalen, der gamlevegen til Dyrli går opp. Staden heitte Sagedalen, og det var ein yngre son til Ole Pedersen Dyrli som fekk feste på dette plassen mot årleg avgift på livstid. Festekontrakten blei ikkje tinglesen, slik at me kjenner ikkje detaljane i denne. Kvifor blei ikkje denne ungdommen husmann i Dyrli - på heimegarden ? Forklaringa er truleg at bruket i Dyrli var så lite at den eldste sonen ikkje ville avstå noko areal til husmannsplass. Elles talde det nok med at Sagedalen ligg kort veg frå sjøen. Nett dette faktum synest også å forklara at det blei etablert mange husmannsplass og strandsitjarar på ydre Øya, øvre Øya og Slimestad. Mesteparten av desse låg nær elva og fjorden. Småfiske kunne gje mat i munnen og gjerne litt inntekter også - .

Men det var rom til fleire husmenn på Guse-garden. I 1831 gav Eilert Eilertsen (svigerson til Ola Stålesen) festebrev til Hågen Olsen Staddeland (han var numedøl, gift med dotter til Elling Eriksen Staddeland) og kona Anna Ellingsdtr. på eit jordstykke med namnet Midbakkjen.

Festevilkåra var følgjande: Husmannen skulle halda stykket innegjerda og stella eit jordstykke i nærleiken som husbonden sjølv brukte og dertil skulle han årleg betala grunnleige på 2 soesidalar. Til brensel kunne husmannen nytta torv og røter. Festet var på livstid. Det huset som Hågen sette opp, skulle ved hans død tilfalla garden.

Då husmannen i Sagedalen var død, la Eilert dette plassen til sitt gardsbruk. Til vederlag fekk son til denne husmannen, Tønnes Pedersen, festa "et Stykke Jord beliggende vestenfor Stemmetjernen" mot årleg avgift på 2 spesidalar. Dette plassen blei seinare kalla "Rullen" (dvs. Rudlend = lende som er rydda, dyrka opp). Korkje Hågen eller Tønnes Pedersen blei verande så lenge på plassa sine og i 1860/1870 åra overtok sønene til Eilert, Ola og Elias, desse og skapte småbruk av dei.

Fleire bruk og plassfolk på ein gard representerte ein større arbeidskraftressurs enn tidlegare. Jord blei dyrka opp og produksjonen av korn, høy og poteter auka mykje. Men samtidig tydde denne utviklinga eit sterkt press på ressursane, som no blei utnytta maksimalt, eller meir enn det. Mesteparten av den dyrka marka blei nytta til åker, berre reinene gav såkalla "godt høy". Elles var det utslåttene som skaffa vinterforet. Det måtte supplerast med lyng, skav og brom (bjørkeknuppar).

La oss sjå vidare på bruksutviklinga på andre gardar:

Dyrstøl blei verande to bruk etter at to brør delte farsbruket i 1850 åra og kjøpte opp det andre. Ein parsell av Gusa blei også kjøpt. Det ser ut til at desse to brørne medvite gjekk mot den allmenne tendensen i tida - å dela opp bruka slik at eigarane ikkje kunne leva av gardsproduksjonen, men måtte ha ei eller anna attåtnering.

I Dyrli hadde Ola Nilssen (1755-1831) drive ein liknande politikk som Dyrstøl-brørne Andrias og Elias. I 1796 åtte han 2/3 av Dyrli men han hadde 4 søner og to av desse delte farsgarden, slik at Dyrli etter 1843 hadde tre like store bruk. Den eldste sonen fekk eit bruk på øvre Lande som mor hans hadde odelsrett til, men son nummer fire laut slå seg ned i Fedestronda som husmann utan jord.

TANKAR KRING EIT 700 AR GAMALT BREV.
 =====

Under arbeidet med innsamling av stadnamn kan ein ofte undrast over kor gamle namna er. Av og til veit ein om tidfesta hendingar som har gitt staden namn. For snart 150 år sidan drukna Torkild Anensen Arli i ei tjødn i Togås. Tjødna har seinare hatt namnet Torkildstjødna.

Vi har eldre namn enn dette. Den eldste grensesaka ein kjenner frå bygda er frå 1292. Då gjekk dei opp grensa mellom Gullestad og Ytre Egeland. Olav Høyland har omsett brevet og vi kan lesa det i bind 3 av Anen Arli's Kvinesdalsbøker, side 95.

Sitat herfrå:

"I det året då 1292 vintrar var lidne frå Herrens fødsel, gjekk vi opp grenselinene mellom Eigeland og Gullestad. Grenselina går frå Skotberget til Steindør, frå Steindør til Nasesteinen ovafor Sauetona, frå steinen og til varden der fjellet er høgast, derifrå til der bekken frå Mjåvatnet fell i Kjeldåsvatnet, derifrå til den holmen som ligg nærast Våskeland."

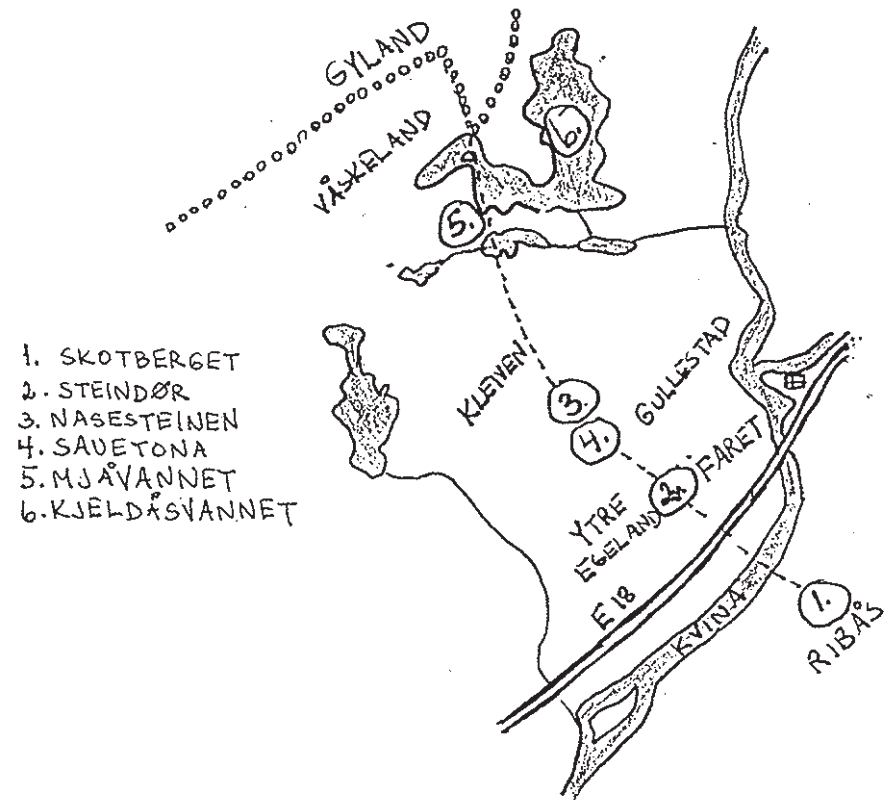
Grenselina er den same idag. Faret har blitt skilt ut frå Gullestad og Kleiven frå Ytre Egeland. Vi skal sjå litt på namna, vi ser då bort frå dei 3 gardsnamna.

SKOTBERGET.

Det einaste Skotberget som er aktuelt, er Skotberget på Ribås. Det er det bratte fjellet mellom Ribåsbekken og skytebanen. Dette ligg i rett line over åna med grensa mellom Egeland og Faret. Kloster høyrde til Egeland lenge og endå tidligare høyrde og Liland til Egeland, men grensa til Kloster og Liland går mykje lenger ute enn Skotberget. Gullestad eig heller ikkje nordaust for Skotberget idag. Det er påstått at jorda til prestegarden Elgjestraum er gitt som gåve til kyrkja av bønder på Gullestad. (sjå Per Seland's artikkel i bind 3 side 101) Det er vel rimelig å tru at bøndene på nabogarden Egeland og ga jord. Fidjan og lia som nå er naturreservat kunne då høyrte til Egeland i 1292.

STEINDØR

Grensen går tvers over Steindør. Den gamle Daleveien gjekk her fram til 1887. Sidan Steindør er nemnt, er det rimelig å tru at det var ferdsle her i 1292.

NASESTEINEN

I seinare utskiftingar er den kalt Nebsten. Dette er ein svær stein i steingjerdet mellom gardane ca. 180 meter oppe i fjellsida.

SAUETONA

Dette er einaste staden i fjellsida som er noko slak og grasvokst. Bøndene på Egeland har brukt denne til sauebeite opp til våre dagar, som bøndene på garden gjorde i 1292.

MJAVATNET

Dette er det einaste av namna frå 1292 som ein ikkje kjenner idag. I den bukta av Kjeldåsvatnet der grensa går ut i vatnet, renn det idag ein bekk som kjem frå ei smal myr. Bekken renn først austover og svinger så nordover og ut i vatnet. Kan det i 1292 ha vore eit smalt vatn her, Mjåvatnet? (mjå tyder smal) Myra er på økonomisk kartverk merka som djup myr. Ingen andre vatn renn ut i Kjeldåsvatnet her eller i nærleiken.

KJELDASVATNET

Dette er eit stort vatn som idag er høgare enn det var i 1292. Det er stemt opp i samband med kraftutbygging. Grenselina vidare ser ut til å vera den same som idag. Det står grensemerke på holmen og tvers over vatnet er Gyland.

Anne Berit Erfjord

Fra Listerlen tingbok.

Anno 1667 dend - 17 December holdtes it berammet ledingstage saggeting, aff Fedde tingsted, paa Fedde i Fedde bøgð hour da retten betiendte efterskreffne laugrettesmend, Erich Swelland, Willum Fioedtland, Torald Meeland, Daniel Komblevold, Olle Ulleland, och Aanon Skranefield. Offuerverende til rettens bestørkning, udj Kongl. Mayss. fouged, velfornemme mand Hans Gabrielsens fraverelse, hans tienner och fuldmectig, erlig acht och velforstandig karl Powel Hanssøn.

Dend hederlig mand Her Peder Søfrensen Godtzen, Gudtz ords tienner til Lichnes prestegiæld, haffde indsteffndt Frødlands opsiddere, och haffde denem der ved at søge och tiltalle, for nogen deris utilbørlige gierninger som de imøed hanem udj mange aar medskullighed, som hand formeener, haffr øffuet och bedreffuet, i det deris queg paa hans beste eng Øyehei, huert aar findēs, och besønderlig i werinde aar, hour en gandske partj aff deris queg haffr gjort skade, som hand med videre vil bevisse, med videre des indhold ACTERIT HUSEBY KONGSGAARD den 16 sept. 1667.

Her effter bleff indlagt en sorenskriffuer Michel Bloch, och - 6 lougrettesmends marchegangs domb, aff dato dend 20 octobris Ao. 1648 hour med bevisslig giordes, det Øye och Frødlands marcheseigendeeler, er ved steen och strechning, separerit och skildt ad, med videre des indhold.

Med forskreffne citatiøn och steffnebreff, vahr indsteffndt til prov effterskreffne personer, som til denne sags opliusning, en huer i sehr effter æds affleggelse vendt och proffuedt saaledes, nemblig. Bonde lensmanden Haagen Suindland, Siffuer Suindland, och Jacob Slimestad som alle ensluende proffuedt:

At dj vahre tilbedet, aff dend hæderlige mand Her Peder Søffrenssøn, at skulde gaae udj hans march, imellum Ytre Øye och Frøedland, och skulde fornemme, om iche Frøedlands opssiddere hanem til skade och nachdeel, med deris queg opbeder hans eng och udmarch. Da kom dj paa samme eigendeeler och kunde dj da omtrent - 72 støcher faaer och giedder, som bemelte Frøedlands opssiddere vahr tilhørinde, som beddet och gich udj Ytre Øyes udmarch, och bleff hiemdreffuen til Her Peders gaard. Och sagde dj, da det bemelte Ytre Øyes engeslotte och udmarch vahr, aff bemelte Frøedlands queg, faaer och giedder sampt tillige øyger, gandske opbedet och opædt, videre vahr denem her om iche vitterligt.

Her til och imoed at suare vahr mødt Joen Tollachssøn Frædtland, Louritz Joenssøn, Tollach Joenssøn, Joen Davidssøn, Niels Erichssøn, Hans Ollessøn, Torgie Erichssøn, Olle Knudssøn, samptlige boende paa bemelte Frædtland, som paa deris egen och andre deris medeieres vegne, iche kunde benegte ioe at haffue bedet ind paa Her Peders engslotte och udmarch, som proffuen om melder. Hour forre de vahr aff bemelte deris sielle sørger begierendis at hand dennem slig deris forseelse vilde tilgiffue, efftersom de samptligen beloffuede, och sig tilforpligted, saadan forseelse iche offtere vilde øffue och aldrig effter denne dag med deris fæ och queg, at skal bede paa forneffnte Her Peders eigendeeler i nogen maader. Och ydermeere sig tilforpligted, at dersom effter dags kunde befindes, paa sine tilbørlige aarsens tider, deris queg udj Her Peders march kunde findes, da skulde det hannem verre tilhørende, uden videre steffnemaal, loug eller dombs paahendelse, end ydermeere ald och meden den stund, deris sielle sørger Her Peder er Caplan udj Quindes dahl, skal dj alle forpligt verre, at skal huer sin dag giøre en dags engslotte paa Øye hei, och stadfester och bekreffter denne opleste skriffuer och 6 - mandz oprettede marchegangs domb udj alle sine ord, och meeningen, denem der effter at tilholde, och rette udj alle maader. Hour med Her Peder ved denne deris til sagen, och ydmyge bønns begiering, loed sig paa denne tid benøye. Och toege dj da Her Peder i haand, och tachede hanem for denne hans tillatte forligemaal, etc.

Dette utdraget fra Lister tingbok viser en helt vanlig utmarkskonflikt fra 1600-tallet. Der hadde jo selvsagt vært utmarkskonflikter/ grensekonflikter både før og etter 1600-tallet, men det var på 1600-tallet at en fikk særlig mange av dem. Da hadde folketallet tatt seg opp igjen etter Svartedauden, og folk begynte å ta utmarka i bruk mer intensivt enn før.

Det blir henvist til en tidligere grensegang administrert av Michel Bloch. Han var jøde og kom til Fedde tingsted i begynnelsen av 1630-årene og fungerte som sorenskriver med bosted på Sande fram til 1657. Grensefastsettelsen fra 1648 er vel etter all sannsynlighet en stadfestelse av en tidligere hevdvunnen grense.

Her Peder Søfrensen Godtzen var altså kappelan på denne tiden og blei seinere prest i Kvinesdal. Den "eng slotte" som han var eier av på Øyehøia, kan ha vært en vanlig utjordsslåtte - kanskje i spesielt god hevd. På 1600 tallet var den gamle heieslåttene kommet i full gang igjen, og det var ikke populært når andres kveg inntok disse slåttene og beitet der....

STADNAMN FRA KVINESDAL

I fjor drog vi fram nokre namn frå Kvinesheia. I tillegg til namn frå heia, skal vi ta med nokre namn frå Øyegardane. Dette er namn som har eit minne eller sagn knytta til seg.

BEINSHELLAREN

Hellaren ligg i utmarka til Øvre Førland ved Libakkan, ikkje langt frå bytet til Nedre Førland og Øigarden. Ei stor steinhelle støyter mot bakken i vest med ein smal åpning mot aust. Ein kan krypa 4-5 meter innover og finna nattelege slik gjetaren Bein må ha gjort den sumaren han etter sagnet budde her. Bein skal seinare ha blitt sagt opp i jobben og jaga frå staden.

(etter Godtfred og Gustav Førland)

GYGRA

Frå Øvre Førlandsgarden ser ein rett over vannet i nord Varåsen. I vestkanten av Varåsen står Gygra, ei høg steinblokk. Ho blei ståande her fordi ho ikkje rakk inn i fjellet før sola sto opp. I ura nedanfor kan ein krypa langt inn. Ein mann var på veg til kyrkja ein sundag. Han blei tatt inn av trollet og blei verande i fjellet heile dagen. Det var fullt av gull og sølv der og ein kunne gå heilt til Fosseheia inne i fjellet. Om kvelden slapp mannen ut att. Han sa då at han hadde hatt ein mykje finare dag enn om han hadde vore i kyrkja.

(etter Elias Høyland)

KOVISDALEN

Kovisdalen høyrer til Togås. Kyra av Guri Togås blei drept av bjørnen her. Guri budde då på Øvre Førland. Då ho fant kyra, sa ho: "Jurlaus, hovelaus å ikkje melk i spanna."

(skreve ned av Gustav Førland etter Tobias Togås)

IKONHELLAREN

Ikonhellaren ligg nordaust for Øyeborgan i det bratte skaret mellom Ravnefjellet og Gumpen. Etter at reformasjonen blei innført i Norge, blei alt som kunne minna om den katolske trua kasta ut. For å redde nokre av dei vakre tinga, tok ein munk med opp noko og gøymde i Ikonhellaren.

(etter Mathias Rørvik.)

RØDPYTT SI HOLA

Ved den gamle veien som går ut langs heia til Øyekleiva, låg Rødpytt si Hola. Det var eit søkke i terrenget. Fanten Rødpytt låg her om natta, i Rødpytt si Hola.

(etter Alfred Nilsen)

KARNILLARSTYKKE

Dette er ein liten jordfleck på Øvre Øye. Stykket er oppkalt etter "Karnillaran" som budde her i slutten av 1800-talet. Det er ei herme etter dei. "Folk æ oppfinnsomme nå for tida, men dei lære aldri å fluga", dei såg på ein fugl.

(etter Karen Rob)

EVARTSHOLA

Dette er ei stor hole i ura vest for Klevebekken ikkje så langt frå Klevebrygga. Det kraup ein gong inn ein hund i Evertshola. Hunden kom ut att på Raustad.

(etter Mathias Rørvik)

GULL · SØLV
EMALJE
TINN

I moderne
og
tradisjonell
stil og
design.

GLASS OG STENTØY
KOSMETIKK

STORT UTVALG I GAVER

Einar E. Egeland A.s

4480 KVINESDAL - TLF. 042-50140